

YURIDIK FANLAR AXBOROTNOMASI

ВЕСТНИК ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК

REVIEW OF LAW SCIENCES

huquqiy ilmiy-amaliy jurnal

правовой научно-практический журнал

legal scientific-practical journal

2024-yil 2-son

VOLUME 8 / ISSUE 2 / 2024

DOI: 10.51788/TSUL.ROLS.2024.8.2.

ISSN 2181-919X

E-ISSN 2181-1148

DOI: 10.51788/TSUL.ROLS

Crossref

Content
Registration

**MUASSIS: TOSHKENT DAVLAT
YURIDIK UNIVERSITETI**

“Yuridik fanlar axborotnomasi – Вестник юридических наук – Review of law sciences” huquqiy ilmiy-amaliy jurnali O‘zbekiston matbuot va axborot agentligi tomonidan 2020-yil 22-dekabrda 0931-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan. Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi jurnallari ro‘yxatiga kiritilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent davlat yuridik universitetiga tegishli. Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal materiallaridan foydalanish, tarqatish va ko‘paytirish muassis ruxsati bilan amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

Muharrirlar:

Y. Yarmolik, Y. Mahmudov,
E. Mustafayev, K. Abduvaliyeva,
F. Muhammadiyeva

Musahhih:

S. Rasulova

Texnik muharrir:

U. Sapayev

Dizayner:

D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahar,
Sayilgoh ko‘chasi, 35.
Tel.: (0371) 233-66-36 (1169)

Veb-sayt: review.tsul.uz

E-mail: reviewjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1385.

Jurnal 24.06.2024-yilda tipografiyaga topshirildi. Qog‘oz bichimi: A4.
Shartli 18,6 b.t. Adadi: 100.
Buyurtma raqami: 87.

TDYU tipografiyasida chop etildi.

© Toshkent davlat yuridik universiteti

BOSH MUHARRIR

I. Rustambekov – Toshkent davlat yuridik universiteti rektori v.v.b., yuridik fanlar doktori, professor

BOSH MUHARRIR O‘RINBOSARI

B. Xodjayev – Toshkent davlat yuridik universiteti ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

MAS‘UL MUHARRIR

O. Choriyev – Toshkent davlat yuridik universiteti Tahririy-nashriyot bo‘limi boshlig‘i

TAHRIR HAY‘ATI A‘ZOLARI

A. Saidov – Inson huquqlari bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi Milliy markazining direktori, yuridik fanlar doktori, professor (Toshkent, O‘zbekiston)

E. Juchniewicz – Gdansk universiteti professori, huquq doktori (Gdansk, Polsha)

A. Younas – yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori (Pekin, Xitoy)

O. Okyulov – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

J. Nematov – Toshkent davlat yuridik universiteti professori v.b., yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

Sh. Asadov – O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

M. Aminjonova – O‘zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi dotsenti, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

M. Rahimov – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

O. Narzullayev – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

B. Murodov – O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi akademiyasi professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

A. Muxamedjanov – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

N. Niyazova – Toshkent davlat yuridik universiteti professori v.b., pedagogika fanlari nomzodi (Toshkent, O‘zbekiston)

**УЧРЕДИТЕЛЬ: ТАШКЕНТСКИЙ
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
ЮРИДИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ**

Правовой научно-практический журнал «Вестник юридических наук – Yuridik fanlar axborotnomasi – Review of Law Sciences» зарегистрирован Агентством печати и информации Узбекистана 22 декабря 2020 года с удостоверением № 0931.

Журнал включён в перечень журналов Высшей аттестационной комиссии при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Использование, распространение и воспроизведение материалов журнала осуществляется с разрешения учредителя.

Реализуется по договорной цене.

Редакторы:

Е. Ярмолик, Й. Махмудов,
Э. Мустафаев, К. Абдувалиева,
Ф. Мухаммадиева

Корректор:

С. Расулова

Технический редактор:

У. Сапаев

Дизайнер:

Д. Ражапов

Адрес редакции:

100047. Город Ташкент,
улица Сайилгох, 35.
Тел.: (0371) 233-66-36 (1169)

Веб-сайт: review.tsul.uz

E-mail: reviewjournal@tsul.uz

Подписной индекс: 1385.

Журнал передан в типографию
24.06.2024.

Формат бумаги: А4.

Усл. п. л. 18,6. Тираж: 100 экз.

Номер заказа: 87.

Отпечатано в типографии ТГЮУ.

© Ташкентский государственный
юридический университет

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

И. Рустамбеков – доктор юридических наук, профессор, врио ректора Ташкентского государственного юридического университета

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

В. Ходжаев – доктор юридических наук, профессор, проректор по научной работе и инновациям Ташкентского государственного юридического университета

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

О. Чориев – начальник редакционно-издательского отдела Ташкентского государственного юридического университета

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ

А. Саидов – доктор юридических наук, профессор, директор Национального центра по правам человека Республики Узбекистан (Ташкент, Узбекистан)

Э. Юхневич – доктор права, профессор Гданьского университета (Гданьск, Польша)

А. Юнас – доктор философии по юридическим наукам (Пекин, Китай)

О. Окюлов – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

Ж. Нематов – доктор юридических наук, и. о. профессора Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

Ш. Асадов – доктор юридических наук, профессор Академии государственного управления при Президенте Республики Узбекистан (Ташкент, Узбекистан)

М. Аминжонова – доктор юридических наук, доцент Правоохранительной академии Республики Узбекистан (Ташкент, Узбекистан)

М. Рахимов – доктор юридических наук, доцент Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

О. Нарзуллаев – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

В. Муродов – доктор юридических наук, профессор Академии МВД Республики Узбекистан (Ташкент, Узбекистан)

А. Мухамеджанов – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

Н. Ниязова – кандидат педагогических наук, и. о. профессора Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

**FOUNDER: TASHKENT STATE
UNIVERSITY OF LAW**

“Yuridik fanlar axborotnomasi – Вестник юридических наук – Review of law sciences” legal scientific-practical journal was registered by Press and Information Agency of Uzbekistan on December 22, 2020, with certificate number 0931.

The journal is included in the list of journals of the Higher Attestation Commission under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan. Copyright belongs to Tashkent State University of Law. All rights reserved. Use, distribution and reproduction of materials of the journal are carried out with the permission of the founder.

Agreed-upon price.

Editors:

Y. Yarmolik, Y. Makhmudov,
E. Mustafaev, K. Abduvalieva,
F. Mukhammadieva

Proofreader:

S. Rasulova

Technical editor:

U. Sapaev

Designer:

D. Rajapov

Publishing department address:

100047. Tashkent city,
Sayilgohk street, 35.
Phone: (0371) 233-66-36 (1169)

Website: review.tsul.uz

E-mail: reviewjournal@tsul.uz

Subscription index: 1385.

The journal is submitted to the printing house on 24.06.2024.

Paper size: A4.

Cond. p.p.18,6. Unit: 100.

Order: 87.

Published in printing house of TSUL.

© Tashkent State University of Law

CHIEF EDITOR

I. Rustambekov – Acting Rector of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

DEPUTY EDITOR

B. Xodjaev – Deputy Rector for Scientific Affairs and Innovations of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

EXECUTIVE EDITOR

O. Choriev – Head of the Publishing Department of Tashkent State University of Law

EDITORIAL BOARD MEMBERS

A. Saidov – Director of the National Centre for Human Rights of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law, Professor (Tashkent, Uzbekistan)

E. Juchniewicz – Professor of the University of Gdansk, Doctor of Law (Gdansk, Poland)

A. Younas – Doctor of Philosophy in Legal Sciences (Beijing, China)

O. Okyulov – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

J. Nematov – Acting Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

Sh. Asadov – Professor of the Academy of Public Administration under the President of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

M. Aminjonova – Associate Professor of the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

M. Rakhimov – Associate Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy in Legal Sciences (PhD) (Tashkent, Uzbekistan)

O. Narzullaev – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

B. Murodov – Professor of the Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

A. Muxamedjanov – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

N. Niyazova – Acting Professor of Tashkent State University of Law, Candidate of Pedagogical Sciences (Tashkent, Uzbekistan)

MUNDARIJA

12.00.01 – DAVLAT VA HUQUQ NAZARIYASI VA TARIXI. HUQUQIY TA'LIMOTLAR TARIXI

- 8 **TULTEYEV ILYAS TAVASOVICH**
O'zbekistonda strategik rejalashtirishni huquqiy ta'minlash masalasi

12.00.02 – KONSTITUTSIYAVIY HUQUQ. MA'MURIY HUQUQ. MOLIYA VA BOJXONA HUQUQI

- 19 **NORMATOV BEKZOD AKRAM O'G'LI**
O'zbekistonda soliq tekshiruvlarini huquqiy tartibga solishni takomillashtirish masalalari
- 32 **ISTAMOV MAXMUD SHUXRATOVICH**
Saylov jarayoni ishtirokchisi sifatida siyosiy partiyalar: milliy qonunchilik va uni takomillashtirish
- 43 **MUSTANOV ILXOM ABIDVALIJONOVICH**
Banklar faoliyatini nazorat qilishning tashkiliy-huquqiy mexanizmlari: qiyosiy-huquqiy tahlil

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI. TADBIRKORLIK HUQUQI. OILA HUQUQI. XALQARO XUSUSIY HUQUQ

- 62 **GULYAMOV SAID SAIDAXRAROVICH, RUSTAMBEKOV ISLOMBEK RUSTAMBEKOVICH**
Raqamli aktivlarni himoya qilish: O'zbekiston kriptobirjalari ekotizimi uchun kiber xavfsizlik imperativlari
- 73 **MAHMUDXODJAYEVA UMIDA MUMINOVNA**
Ota-onalik huquqidan mahrum etish asoslari va oqibatlari: nazariya va amaliyot
- 87 **EGAMBERDIYEV EDUARD XAJIBAYEVICH, SHAIMARDANOVA DILAFRUZ DILMURATOVNA**
Raqamli obyektlarni vasiyat qilish: meros qoldiruvchining so'nggi istagini amalga oshirish muammolari

12.00.07 – SUD HOKIMIYATI. PROKUROR NAZORATI. HUQUQNI MUHOFAZA QILISH FAOLIYATINI TASHKIL ETISH. ADVOKATURA

- 97 **OTAJONOV ABRORJON ANVAROVICH**
Giyohvandlik vositalari yoki psixotrop moddalar, ularning analoglari bilan qonunga xilof ravishda muomala qilishdan iborat jinoyatlar uchun javobgarlik choralari takomillashtirish
- 113 **XUDAYKULOV FERUZBEK XURRAMOVICH**
Jinoyat huquqida harakatsizlik va uning turlari: tahlil va taklif
- 125 **ABDUXAKIMOV MURODULLO TOG'AYEVICH**
Xorijiy mamlakatlarda yer to'g'risidagi qonun hujjatlarining ijrosi ustidan prokuror nazorati ahvoli
- 137 **ISLOMOV BUNYOD OCHILOVICH**
Xorijiy mamlakatlar jinoyat qonunchiligida yuridik shaxslarga nisbatan jazoni yengillashtirish masalalari

13.00.02 – TA'LIM VA TARBIYA NAZARIYASI VA METODIKASI (SOHALAR BO'YICHA)

- 147 **GULYAMOVA GULNORA YAKUBOVNA**
Yuridik terminologiyada sinonimiya va polisemiya
- 155 **KARAXODJAYEVA DILOROM MAMIROVNA**
Ruzinazarov Shuhrat Nuraliyevich – taniqli olim, O'zbekiston zamonaviy fuqarolik huquqi maktabi vakili

СОДЕРЖАНИЕ

12.00.01 – ТЕОРИЯ И ИСТОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА. ИСТОРИЯ ПРАВОВЫХ УЧЕНИЙ

8 ТУЛЬТЕЕВ ИЛЪЯС ТАВАСОВИЧ

К вопросу о правовом обеспечении стратегического планирования в Узбекистане

12.00.02 – КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО. АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО. ФИНАНСОВОЕ И ТАМОЖЕННОЕ ПРАВО

19 НОРМАТОВ БЕКЗОД АКРАМ УГЛИ

Вопросы совершенствования правового регулирования налоговых проверок в Узбекистане

32 ИСТАМОВ МАХМУД ШУХРАТОВИЧ

Политические партии как участники избирательного процесса: национальное законодательство и его совершенствование

43 МУСТАНОВ ИЛЬХОМ АБДИВАЛИЖОНОВИЧ

Организационно-правовые механизмы контроля банковской деятельности: сравнительно-правовой анализ

12.00.03 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО. ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО. СЕМЕЙНОЕ ПРАВО. МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО

62 ГУЛЯМОВ САИД САИДАХРАРОВИЧ, РУСТАМБЕКОВ ИСЛАМБЕК РУСТАМБЕКОВИЧ

Защита цифровых активов: императивы кибербезопасности для экосистемы криптобирж Узбекистана

73 МАХМУДХОДЖАЕВА УМИДА МУМИНОВНА

Основания и последствия лишения родительских прав: теория и практика

87 ЭГАМБЕРДИЕВ ЭДУАРД ХАЖИБАЕВИЧ, ШАЙМАРДАНОВА ДИЛАФРУЗ ДИЛМУРАТОВНА

Завещание цифровых объектов: проблемы реализации последней воли наследодателя

12.00.07 – СУДЕБНАЯ ВЛАСТЬ. ПРОКУРОРСКИЙ НАДЗОР. ОРГАНИЗАЦИЯ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ. АДВОКАТУРА

97 ОТАЖОНОВ АБРОРЖОН АНВАРОВИЧ,

Совершенствование мер ответственности за такие преступления, как незаконный оборот наркотических средств, психотропных веществ и их аналогов

113 ХУДАЙКУЛОВ ФЕРУЗБЕК ХУРРАМОВИЧ

Бездействие и его виды в уголовном праве: анализ и предложения

125 АБДУХАКИМОВ МУРОДУЛЛО ТОГАЕВИЧ

Состояние прокурорского надзора за исполнением земельного законодательства в зарубежных странах

137 ИСЛОМОВ БУНЁД ОЧИЛОВИЧ

Вопросы смягчения наказания в отношении юридических лиц по уголовному законодательству зарубежных стран

13.00.02 – ТЕОРИЯ И МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ И ВОСПИТАНИЯ (ПО ОТРАСЛЯМ)

147 ГУЛЯМОВА ГУЛЬНОРА ЯКУБОВНА

Синонимия и полисемия в юридической терминологии

155 КАРАХОДЖАЕВА ДИЛОРМ МАМИРОВНА

Рузиназаров Шухрат Нуралиевич – выдающийся учёный, представитель современной цивилистической школы Узбекистана

CONTENTS

12.00.01 – THEORY AND HISTORY OF STATE AND LAW. HISTORY OF LEGAL DOCTRINES

- 8 TULTEYEV ILYAS TAVASOVICH**
On the issue of legal support for strategic planning in Uzbekistan

12.00.02 – CONSTITUTIONAL LAW. ADMINISTRATIVE LAW. FINANCE AND CUSTOMS LAW

- 19 NORMATOV BEKZOD AKRAM UGLI**
Issues of improvement of legal regulation of tax inspections in Uzbekistan
- 32 ISTAMOV MAXMUD SHUXRATOVICH**
Political parties as participants of the electoral process: national legislation and its improvement
- 43 MUSTANOV ILKHOM ABDIVALIJONOVICH**
Organizational and legal mechanisms for control of banking activities: comparative-legal analysis

12.00.03 – CIVIL LAW. ENTREPRENEURSHIP LAW. FAMILY LAW. INTERNATIONAL PRIVATE LAW

- 62 GULYAMOV SAID SAIDAKHRAROVICH, RUSTAMBEKOV ISLAMBEK RUSTAMBEKOVICH**
Protecting digital assets: cybersecurity imperatives for Uzbekistan's crypto exchange ecosystem
- 73 MAHMUDKHODJAEVA UMIDA MUMINOVNA**
Foundations and consequences of deprivation of parental rights: theory and practice
- 87 EGAMBERDIEV EDUARD KHAZHIBAYEVICH, SHAIMARDANOVA DILAFRUZ DILMURATOVNA**
Bequest of digital objects: problems of realisation of the last will of the testator

12.00.07 – JUDICIARY. PROSECUTOR'S SUPERVISION. ORGANIZATION OF LAW ENFORCEMENT ACTIVITIES. ADVOCACY

- 97 OTAJONOV ABRORJON ANVAROVICH**
Improving liability measures for crimes involving the illegal handling of narcotic drugs, psychotropic substances, and their analogues
- 113 KHUDAYKULOV FERUZBEK KHURRAMOVICH**
Inaction in criminal law and its types: analysis and proposals
- 125 ABDUKHAKIMOV MURODULLO TOGAEVICH**
The state of prosecutorial control over execution of land legislation in foreign countries
- 137 ISLOMOV BUNYOD OCHILOVICH**
Issues of mitigation of punishment for legal entities in the criminal legislation of foreign countries

13.00.02 – THEORY AND METHODOLOGY OF EDUCATION AND UPBRINGING (BY FIELDS)

- 147 GULYAMOVA GULNORA YAKUBOVNA**
Synonymy and polysemy in legal terminology
-
- 155 KARAXODJAEVA DILOROM MAMIROVNA**
Ruzinazarov Shukhrat Nuralievich – an outstanding scientist, a representative of the modern civil school of Uzbekistan

Kelib tushgan / Получено / Received: 06.05.2024
Qabul qilingan / Принято / Accepted: 31.05.2024
Nashr etilgan / Опубликовано / Published: 24.06.2024

DOI: 10.51788/tsul.rols.2024.8.2./JDQY9793

UDC: 343.241(045)(575.1)

XORIJIY MAMLAKATLAR JINOYAT QONUNCHILIGIDA YURIDIK SHAXSLARGA NISBATAN JAZONI YENGILLASHTIRISH MASALALARI

Islomov Bunyod Ochilovich,

O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti
mustaqil izlanuvchisi,

“KDB Bank O'zbekiston” AJ yuridik boshqarmasi boshlig'i

ORCID: 0000-0001-8827-4900

e-mail: bunyodislomov@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada xorijiy mamlakatlar jinoyat huquqida yuridik shaxslarga nisbatan jazoni yengillashtirish masalalari, shu jumladan, yuridik shaxslarga jazo tayinlashda inobatga olinadigan holatlar, xususan, jazoni yengillashtiruvchi holatlar, qasddan, ehtiyotsizlik orqasida hamda takroran sodir etilgan jinoyatlar uchun jazo tayinlash, yuridik shaxslarni jinoiy javobgarlikdan ozod qilish masalalari tahlil qilingan. Shuningdek, qator xorijiy, holatlar, shu jumladan, Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi tashkilotiga a'zo mamlakatlar, xususan, Ozarbayjon Respublikasi, Armaniston Respublikasi, Moldova Respublikasi, Ukraina, Gruziya, Chili Respublikasi, Nigeriya Federativ Respublikasi, Amerika Qo'shma Shtatlari, Avstriya Respublikasi, Serbiya Respublikasi, Norvegiya Qirolligi, Ruminiya, Ispaniya Qirolligi hamda Sloveniya Respublikasi jinoyat huquqida yuridik shaxslarga nisbatan jazoni yengillashtirish masalalari o'rganilgan. Bunda yuridik shaxslarga tayinlanadigan asosiy jazo choralaridan biri bo'lmish jarima jazosining tayinlanishida jazo tayinlashning umumiy asoslari sifatida inobatga olinadigan holatlar qatorida jazoni yengillashtiruvchi va og'irlashtiruvchi holatlar ro'yxatiga alohida e'tibor qaratilgan. Maqolaning tadqiqot natijalari tahlili hamda xulosa qismlarida yuqorida sanab o'tilgan mamlakatlar jinoyat huquqida uchraydigan me'yorlar yuzasidan yakuniy fikr-mulohazalar bayon qilingan.

Kalit so'zlar: yengillashtiruvchi holatlar, og'irlashtiruvchi holatlar, korporativ jinoiy javobgarlik, ehtiyotsizlik, suiqasd, jarima, oxirgi zarurat, ishtirokchilik, jinoiy javobgarlikdan ozod qilish, takroran jinoyat sodir etish.

ВОПРОСЫ СМЯГЧЕНИЯ НАКАЗАНИЯ В ОТНОШЕНИИ ЮРИДИЧЕСКИХ ЛИЦ ПО УГОЛОВНОМУ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН

Исломов Бунёд Очилович,

самостоятельный соискатель Университета

общественной безопасности Республики Узбекистан,

начальник юридического управления

АО «КДБ Банк Узбекистан»

Аннотация. В данной статье проведён анализ вопросов смягчения наказания в отношении юридических лиц в уголовном праве зарубежных государств, в том числе

обстоятельства, подлежащие учёту при назначении наказания юридическим лицам, в частности обстоятельства, смягчающие наказание, назначение наказания за преступления, совершённые умышленно, по неосторожности и повторно, вопросы освобождения от уголовной ответственности. В рамках данной статьи в части результатов исследования рассмотрены вопросы смягчения наказания юридических лиц по уголовному праву некоторых зарубежных государств, включая страны-члены Содружества Независимых Государств, такие как Республика Молдова, Украина, Грузия, а также Республика Чили, Федеративная Республика Нигерия, Соединённые Штаты Америки, Австрийская Республика, Республика Сербия, Королевство Норвегии, Румыния, Королевство Испания и Республика Словения. При этом особое внимание обращено общим началам назначения наказания, включая перечень обстоятельств, смягчающих и отягчающих наказание и учитываемых во время назначения штрафа, который в свою очередь является одним из основных видов наказаний юридических лиц. В части, касающейся анализа результатов исследования, и в заключении обобщены сформировавшиеся мнения и приведены выводы автора по нормам, предусмотренным в уголовном праве вышеуказанных государств.

Ключевые слова: смягчающие обстоятельства, отягчающие обстоятельства, корпоративная уголовная ответственность, неосторожность, покушение, штраф, крайняя необходимость, соучастие, освобождение от уголовного наказания, повторность преступлений.

ISSUES OF MITIGATION OF PUNISHMENT FOR LEGAL ENTITIES IN THE CRIMINAL LEGISLATION OF FOREIGN COUNTRIES

Islomov Bunyod Ochilovich,
Independent Researcher of the University
of Public Safety of the Republic of Uzbekistan
Head of the Legal Department at the
“KDB Bank Uzbekistan” JSC

Abstract. This article analyzes the issues of mitigating punishments for legal entities in the criminal law of foreign countries. It includes the circumstances considered when sentencing legal entities, particularly mitigating circumstances, and sentencing for crimes committed intentionally, negligently, and repeatedly. It also addresses the issue of exempting legal entities from criminal liability. Additionally, the research results section of this article studied the mitigation of punishments for legal entities in the criminal law of several foreign countries, including member states of the Commonwealth of Independent States, specifically the Republic of Azerbaijan, the Republic of Armenia, the Republic of Moldova, Ukraine, Georgia, the Republic of Chile, the Federal Republic of Nigeria, the United States of America, the Republic of Austria, the Republic of Serbia, the Kingdom of Norway, Romania, the Kingdom of Spain, and the Republic of Slovenia. Particular attention is paid to the list of mitigating and aggravating circumstances considered as general bases for sentencing, especially in the imposition of fines, which is one of the main forms of punishment for legal entities. Then, in analyzing the results of the study and the final part of the article, the final comments on the norms found in the criminal law of the countries listed above are presented.

Keywords: mitigating circumstances, aggravating circumstances, corporate criminal liability, negligence, attempt, fine, necessity, complicity, exemption from criminal liability, recidivism.

Kirish

Ma'lumki, O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksida jinoyat subyekti sifatida faqatgina muayyan bir talablarga javob bera oladigan jismoniy shaxs tan olingan bo'lsa-da, Jinoyat-protsessual kodeksida yuridik shaxs vakillarining jinoyat protsessida ishtiroki, shu jumladan, fuqaroviy da'vogar yoki fuqaroviy javobgar sifatida qatnashuviga doir qator huquqiy me'yorlar o'z ifodasini topgan (62-, 275-, 278-, 287-, 289-, 325-moddalar). Yuridik shaxslarning jinoiy javobgarligi masalasi ko'plab Yevropa mamlakatlari, xususan, Niderlandiyada maxsus qonun vositasida 1951-yildan va Jinoyat kodeksi vositasida 1976-yildan, Portugaliyada 1984-yildan, Shvetsiyada 1986-yildan, Norvegiya va Islandiyada 1991-yildan, Fransiya-da 1994-yildan, Finlandiyada 1995-yildan, Daniyada 1996-yildan, Belgiya va Sloveniyada 1999-yildan, Vengriyada 2001-yildan, Estoniyada 2002-yildan [151-b.], Shveysariyada 2003-yildan, Xorvatiyada 2004-yildan, Ruminiyada esa dastlab 2004-yildan [95-b.], Avstriyada 2005-yildan, Ispaniyada 2010-yildan [3], Chexiyada 2012-yildan [6] e'tiboran qonunchilikka tatbiq etilganini ta'kidlash lozim. Bunda umumiy huquq tizimida yuridik shaxslarning jinoiy javobgarligi ko'proq "korporativ javobgarlik" sifatida yuritiladi va kontinental huquq tizimidan qaysidir jihatlari bilan farq qiladi [5].

Shuningdek, Ozarbayjon (15-2-bob, 99-4-99-9-moddalar) [6], Armaniston (7-bo'lim, 122-132-moddalar) [7], Moldova (21, 63-64, 73-74-moddalar) [8], Ukraina (XIV. 1-bo'lim, 96-3-96.11-moddalar) [9], Gruziya (Oltinchi bo'lim, 107-1-107-7-moddalar) [10] jinoyat kodekslarida yuridik shaxslar jinoyat subyekti hisoblansa-da, mazkur toifadagi subyektlarga nisbatan jazoni yengillashtirishning alohida tartibi, xususan, qanday holatlar yengillashtiruvchi holatlar sanalishi borasida biror-bir tartib ilgari surilmaygan, shuningdek, jismoniy shaxslarga nisbatan jazoni yengillashtirish qoidalari

ham yuridik shaxslarga nisbatan qo'llanmagan (Serbiya va Ruminiya bundan mustasno). Buning sababi shundaki, yuridik shaxslarning jinoiy javobgarligi masalalari jinoyat kodeksining alohida bo'linmasi vositasida tartibga solinadi. Umuman olganda, boshqa xorijiy mamlakatlarning jinoyat qonunchiligida ham yuridik shaxslarning javobgarligini yengillashtirishning alohida tartibi kamdan kam uchraydi.

Fikrimizcha, yuridik shaxslarning jinoiy javobgarligini joriy etish zamonaviy jinoyat huquqidagi eng dolzarb masalalardan biri sanalgani holda, yurtimizda ham bu borada tegishli chora-tadbirlar amalga oshirilishi ko'zlanayotganini O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 14-maydagi "Jinoyat va jinoyat-protsessual qonunchiligi tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3723-son qarorida sud-tergov amaliyoti tahlili natijasida aniqlangan bir qancha tizimli muammo va kamchiliklar qatorida jinoyat va jinoyat-protsessual qonunchiligi tizimida fuqarolarning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini samarali himoya qilish, jinoyat ishlari bo'yicha sudgacha va sud jarayonida qonuniylikni ta'minlashga to'sqinlik qiluvchi huquqiy bo'shliqlarning mavjudligi, jinoyatlarni profilaktika qilish va oldini olish, shuningdek, fuqarolarga yuksak huquqiy madaniyat va qonunga hurmat hissini singdirish borasidagi huquqiy mexanizmlarning yetarli darajada samarador emasligi, alohida turdagi jinoyatlarni sodir etganlik uchun sanksiyalar qilmishlarning ijtimoiy xavflilik xususiyati va darajasiga nomuvofiqligi, jumladan, jazoning muqobil turlari, rag'batlantiruvchi normalar va jamoat ta'sir choralari yetarli darajada qo'llanmasligi va samarasizligi, tezkor-tergov tadbirlarini o'tkazish sifatining qoniqsizligi va protsessual qonunchilik talablarini buzgan holda olingan ma'lumotlardan dalil sifatida foydalanilishi, sud-tergov faoliyatiga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy qilish juda past darajada

ekanligi va o'z navbatida, xalqaro amaliyotda e'tirof etilgan jinoyat-huquqiy institutlarning yetarli darajada implementatsiya qilinmaganligi, jumladan, yuridik shaxslar jinoiy javobgarligining mavjud emasligiga urg'u berilganligi ham isbotlaydi.

Shu munosabat bilan biz mazkur maqolada yuridik shaxslarning jinoiy javobgarligi institutining ajralmas qismi bo'lgan va ushbu toifadagi subyektlarga nisbatan jazoni yengillashtirish tartibini aks ettirgan ayrim mamlakatlar jinoyat qonunchiligi tajribasini tadqiq etishga ahd qildik.

Material va metodlar

Tadqiqot doirasida tarixiy, analiz va sintez qo'shimcha ravishda qiyosiy-huquqiy metoddan foydalanilgan. Ushbu tadqiqot uchun manba vazifasini xorijiy mamlakatlarning, asosan, jinoyat qonuni hujjatlari bajarganligi tufayli mavjud materiallarni ishonchli materiallar sifatida tavsiflash mumkin. Tadqiqot obyektini esa yuridik shaxslarga jinoiy jazo tayinlash, xususan, mazkur jazoni yengillashtirish jarayoniga taalluqli bo'lgan jinoyat-huquqiy me'yorlar tashkil qiladi.

Tadqiqot natijalari

Yuqorida sanab o'tilgan MDHga a'zo mamlakatlar jinoyat qonunlarida "yuridik shaxsga nisbatan jazoni yengillashtiruvchi va og'irlashtiruvchi holatlar" atamaları qo'llanmagan bo'lsa-da, mazmunan sudning ixtiyoriga ko'ra, yengillashtiruvchi yoki og'irlashtiruvchi deb topilishi mumkin bo'lgan "yuridik shaxsga nisbatan tayinlanadigan jinoiy-huquqiy choraning turi va chegarasini belgilashda hisobga olinadigan holatlar" ro'yxati Ozarbayjon (99.5.4-modda), Armaniston (127-modda ikkinchi qismi) va Ukraina (96.10-modda) jinoyat qonunlarida ko'zda tutiladi. Ozarbayjon JK 99-6.2-moddasiga muvofiq, bunday holatlar sirasiga: jinoyatning xususiyati va ijtimoiy xavflilik darajasi; jinoyat oqibatida qo'lga kiritilgan manfaatning miqdori yoki manfaatlari ta'minlanganligining xususiyati va darajasi; jinoyatlar soni va oqibatlarining og'irli-

gi; jinoyatning ochilishi, ishtirokchilarning aniqlanishi, jinoyat natijasida qo'lga kiritilgan mol-mulkning qidiruvi va topilishiga ko'maklashish; jinoyat oqibatida yetkazilgan moddiy va ma'naviy zararining ixtiyoriy ravishda qoplab berilishi yoki bartaraf etilishi, yuridik shaxsning jabrlanuvchiga yetkazilgan ziyonni kamaytirishga qaratilgan boshqa choralari; yuridik shaxsni tavsiflovchi holatlar, shu jumladan, unga nisbatan avval ham jinoiy-huquqiy choralarning qo'llanganligi yoki xayriya yoxud ijtimoiy foydali boshqa faoliyat bilan shug'ullanganligi kiritiladi. Shuningdek, aynan jarima jazosining miqdorini belgilashda yuridik shaxsning moliyaviy-iqtisodiy ahvoli ham inobatga olinishi belgilanadi.

Armaniston JK 125-moddasi ikkinchi qismiga binoan, yuridik shaxsga nisbatan jinoiy-huquqiy ta'sir choralarining turi va miqdorini belgilashda sodir etilgan jinoyatning xususiyati va xavflilik darajasi, jinoyat oqibatida yetkazilgan zararining xususiyati va miqdori, jinoyatning sodir etilishiga olib kelgan sabab va sharoitlar, yuridik shaxsning jinoyat oqibatlarini bartaraf etishga qaratilgan choralari, shaxslarning ushbu kodeksning 123-moddasi birinchi qismida nazarda tutilgan xatti-harakatlari, sodir etilayotgan yoki sodir etilgan jinoyat yuzasidan xabardor bo'lmagan va xabardor bo'lishi mumkin ham bo'lmagan vijdonli ta'sischi hamda aksiyadorlarning qonuniy manfaatlari, yuridik shaxsni tavsiflovchi holatlar, xususan, uning moliya bozorida tutgan o'rni, shuningdek, sudlanganligi inobatga olinadi. Bundan tashqari, yuridik shaxs jinoyatning sodir etilishiga olib kelgan sabab va sharoitlarni bartaraf qilgan, yetkazilgan zararining o'rnini qoplagan va jinoyatning boshqa oqibatlarini bartaraf etgan, qilmishning sodir qilinishi oqibatida qo'lga kiritilgan mol-mulk, shuningdek, daromadni qaytarib bergan taqdirda, jinoiy javobgarlikdan ozod etiladi.

Ukraina JK esa vakolatli shaxs tomonidan sodir etilgan jinoyatning og'irlik darajasi, zararining miqdori, huquqqa xilof ravish-

da olingan foydaning xususiyati va miqdori, yuridik shaxs tomonidan jinoyatning oldini olishga qaratilgan choralarning ko‘rilganligi hisobga olinishini mustahkamlaydi.

Chilining 2009-yilda qabul qilingan “Korporativ jinoiy javobgarlik to‘g‘risida”gi Qonuniga ko‘ra [11], javobgarlikni yengillashtiruvchi va og‘irlashtiruvchi holatlar belgilangan bo‘lib, yuridik shaxslarning jinoiy javobgarligini yengillashtiruvchi holatlar qatoriga JK 11-moddasi yettinchi (yetkazilgan ziyoning bartaraf etilishi va uning keyingi zararli oqibatlarining oldini olishga qaratilgan barcha choralarning ko‘rilganligi) va to‘qqizinchi qismlarida (ishga doir holatlarning aniqlanishida jiddiy ishtirok etganlik) [12] ko‘zda tutilgan holatlar hamda yuridik shaxs tomonidan sud jarayoni boshlanguniga qadar tergov qilinayotgan turdagi jinoyat takrorlanishining oldini olishga qaratilgan samarali choralar ko‘rilishi kiritiladi. Demak, Chili JK 11-moddasida jismoniy shaxslarga nisbatan yengillashtiruvchi holatlarning ro‘yxati qayd etilgan bo‘lib, ularning ayrimlari yuridik shaxslarga nisbatan qo‘llanishiga yo‘l qo‘yildi.

Nigeriyaning qator olimlari tomonidan esa yuridik shaxslarga nisbatan hukm chiqarish yuzasidan qo‘llanma ishlab chiqish va sudlarga yuborish hamda yuridik shaxslarning javobgarligini hal qilish paytida yengillashtiruvchi holatlar sifatida korxonaning halokatli hodisa yuz berganidan keyingi xulq-atvori, javobgarlikni zudlik bilan bo‘yniga olish, yuqori darajadagi hamkorlik, kamchiliklarni bartaraf etishga qaratilgan xatti-harakatlar, xavfsizlikka mas‘uliyat bilan munosabatda bo‘lish [13, 71-b.], jinoyatning korxonaning qonunchilikka rioya qilgan holda faoliyat yuritishi oqibatida sodir etilganligini hisobga olish ham taklif qilinadi [14, 548-b.].

AQSh Hukm chiqarish bo‘yicha komissiyasi tomonidan 2021-yilda tasdiqlangan Hukm chiqarish bo‘yicha federal ko‘rsatmaning [15] “Tashkilotlarga nisbatan hukm chiqa-

rish” deb nomlangan sakkizinchi bo‘limiga muvofiq, “tashkilot” deganda, jismoniy shaxslardan tashqari boshqa shaxslar tushuni- lib, ushbu bo‘limda tashkilotlarga nisbatan tayinlanadigan jazo turlari, jinoyat natijasida yetkazilgan ziyonni bartaraf etish, to‘lovga qobiliyatsizlik asosida jarima miqdorini kamaytirish, shu jumladan, belgilangan jazoning eng kam qismidan ham kamroq jazo tayinlash, shartli hukm tayinlash, tashkilot tomonidan jinoyatning tergov qilinishi yoki boshqa tashkilot tomonidan sodir etilgan jinoyatning ta‘qib etilishi yoxud jinoyat sodir qilgan tashkilot bilan bog‘liq bo‘lmagan shaxsni ta‘qib etishda ko‘rsatilgan yordam asosida hukumatning iltimosnomasiga binonan, jazoning yengillashtirilishi singari masalalar o‘z aksini topgan. Xususan, tashkilotga nisbatan yakuniy jazoni yengillashtiruvchi quyidagi ikki holat qayd etilib, bular muvofiqlik va etikani ta‘minlashga doir samarali dasturning mavjudligi hamda o‘z-o‘ziga hisobot berish, hamkorlik va javobgarlikni qabul qilishdan iborat.

Avstriyaning 2005-yilda qabul qilingan va 2006-yil 1-yanvar sanasidan kuchga kirgan “Uyushmalarning javobgarligi to‘g‘risida”gi Qonunida [16] uyushmalarga nisbatan jarima jazosini tayinlashda inobatga olinadigan yengillashtiruvchi va og‘irlashtiruvchi holatlar ro‘yxati keltirilgan bo‘lib, uning 5(3)-moddasida ko‘ra, yengillashtiruvchi holatlar sirasiga: 1) uyushma tomonidan mazkur jinoyatning oldini olishga qaratilgan ehtiyot choralari ushbu jinoyatning sodir etilishiga qadar ko‘rilganligi yoki xodimlarning qonunga muvofiq harakat qilishga chorlanganligi; 2) uyushmalar faqatgina o‘z xodimlari tomonidan sodir qilingan jinoyatlar uchun javobgarlikka tortilishi; 3) uyushma haqiqatning postfaktum aniqlanishiga muhim hissa qo‘shganligi; 4) uyushma tomonidan qilmishning oqibatlari bartaraf etilganligi; 5) uyushma tomonidan shu kabi qilmishlarning kelgusida sodir etilishining oldini olishga qaratilgan muhim qadamlarning tash-

langanligi; 6) qilmish uyushma yoki uning egalari uchun jiddiy yuridik noqulayliklar keltirib chiqarganligi kiritiladi.

Serbiyaning 2008-yilda qabul qilingan “Yuridik shaxslarning jinoyat sodir etganligi uchun javobgarligi to’g’risida”gi Qonuni [17] 16-moddasi birinchi qismida jarima jazosini tayinlashda jazoni yengillashtirishning minimal chegaralari o’rnatilgan bo’lsa-da, mazkur moddaning ikkinchi qismiga muvofiq, sud yuridik shaxsni jazodan ozod qilishga haqli bo’lgan taqdirda, tegishli jazoni yuqoridagi chegaralarga rioya qilmasdan turib ham yengillashtirish vakolatiga ega ekanligini belgilaydi. Shuningdek, mazkur qonunning 34-moddasida Serbiya Jinoyat kodeksi [18] Umumiy qismining qaysi moddalari analogiya tariqasida yuridik shaxslarga nisbatan ham qo’llanishi mumkinligi belgilanib, mazkur moddalar qatoriga ushbu kodeksning 56-moddasi ham kiritildi. O’z navbatida, Serbiya JK 56-moddasi (Jazoni yengillashtirish) ga muvofiq, sud jinoyat sodir qilgan shaxsga nisbatan qonunda nazarda tutilgan yoki yengillashtirilgan jazoni quyidagi hollarda tayinlashi mumkinligini mustahkamlaydi:

1) jazoni yengillashtirish qonunda nazarda tutilgan taqdirda;

2) qonun huquqbuzarni jazodan ozod qilishni ko’zda tutgan bo’lsa-yu, sud boshqacha qaror qabul qilgan taqdirda;

3) sud jazodan ko’zlangan maqsadga jazoni yengillashtirish yo’li bilan erishish mumkinligidan dalolat beruvchi maxsus yengillashtiruvchi holatlar (ing. particularly mitigating circumstances) mavjud deb hisoblagan taqdirda.

Shu o’rinda qayd etish joizki, Serbiya Respublikasi JKda yengillashtiruvchi holatlarining umumiy ro’yxati nazarda tutilmagan.

Norvegiyaning 2005-yil 20-mayda e’lon qilingan JK [19] 28-moddasida korxonaga nisbatan jarima jazosini tayinlash paytida jazoni baholashda quyidagi omillar e’tiborga olinishi ko’zda tutiladi:

a) jazoning profilaktik ta’siri;

b) jinoyatning og’ir-yengilligi va korxonaning nomidan shaxsning aybli harakat qilganligi;

d) korxonadan tomonidan boshqaruv tamoyillari, qo’llanmalar, o’qitish, tekshiruvlar yoxud boshqa choralardan foydalanish vositasida jinoyatning oldini olishi mumkin bo’lgan yoki bo’lmaganligi;

e) jinoyatning korxonadan manfaatlarini ilgari surish maqsadida sodir etilgan yoki etilmaganligi;

f) korxonaning jinoyat sodir qilish natijasida biror-bir ustunlikka erishganligi yoki erishishi mumkin bo’lganligi;

g) korxonaning moliyaviy imkoniyatlari;

h) korxonadan yoki uning nomidan harakat qilgan shaxsga nisbatan jinoyatdan kelib chiqadigan boshqa sanksiyalar, shu jumladan, har qanday alohida shaxsga nisbatan jarima jazosi qo’llanishi nazarda tutilganligi;

i) chet el davlatlari bilan kelishuvlarda korxonaga nisbatan sanksiyalar qo’llanishi nazarda tutilganligi.

Ruminiyaning 2009-yilda e’lon qilingan va 2014-yil 1-fevraldan kuchga kirgan JK [20] 147-moddasi yuridik shaxslar jinoiy javobgarligini yengillashtirish va og’irlashtirish tartibini nazarda tutadi. Xususan, jinoyatlar yoki yengillashtirish yoxud og’irlashtirish sabablarining raqobati holatida yuridik shaxsga nisbatan jismoniy shaxs uchun belgilangan jarima jazosini qo’llash tartibi tatbiq etiladi.

Ispaniya JK [21] 66 bis-moddasiga binoan, yuridik shaxslarga nisbatan jazo tayinlashda ushbu kodeksning 66-moddasi birinchi qismi 1a–4a-, 6a–8a-bandlarida qayd etilgan (yengillashtiruvchi va og’irlashtiruvchi holatlar raqobati holatida jazo tayinlash) qoidalar, shuningdek, quyidagi qoidalar ham qo’llanildi:

1a. Ushbu qoidalar II kitob me’yorlari vositasida belgilangan taqdirda, mazkur kodeksning 33-moddasi yettinchi qismi b-g bandlarida nazarda tutilgan jazolar va ularning miqdorini belgilash yuzasidan qaror qabul qilish uchun quyidagilar inobatga olinadi:

a) buning jinoiy faoliyat davom ettirilishi yoki uning oqibatlarining oldi olinishi uchun zaruriyati;

b) buning iqtisodiy va ijtimoiy oqibatlari, xususan, xodimlarga ta'siri;

d) nazoratga doir o'z majburiyatini bajar-magan jismoniy shaxs yoki organning yuridik shaxs tuzilmasida tutgan o'rni.

2a. Ushbu kodeks 33-moddaning yettinchi qismi s-g bandlarida nazarda tutilgan jazolar cheklangan muddatga tayinlanayotganda, ularning muddati jinoyat jismoniy shaxs tomonidan sodir etilgan taqdirda tayinlanishi lozim bo'lgan ozodlikdan mahrum qilish jazosining eng ko'p muddatidan ortiq bo'lishi mumkin emas.

Yuqoridagi s-g bandlarida nazarda tutilgan jazolar ikki yildan ko'p bo'lgan muddatga tayinlanishi uchun quyidagi holatlardan bit-tasi mavjud bo'lishi zarur:

a) yuridik shaxsning takroran jinoyat so-dir qilganligi;

b) yuridik shaxsdan jinoyat vositasi sifatida foydalanilishi. Yuridik shaxsning qonuniy faoliyati uning g'ayriqonuniy faoliyatiga nisbatan kamroq ahamiyatli bo'lgan taqdirda, yuridik shaxsdan jinoyat sodir etish vositasi sifatida foydalanilgan hisoblanadi.

Sudlar yuqorida keltirilgan qoidalarga muvofiq jazo tayinlashda hukmda tayinlan-gan jazoning aniq darajasi va miqdorini asos-lab berishi talab etiladi (72-modda).

Sloveniyaning 2005-yildagi "Yuridik shaxslarning jinoiy javobgarligi to'g'risida"gi Qonuni [22] 5-, 7-8- va 11-moddalarida yuri-dik shaxslarga nisbatan jazoni qisqartirishga doir quyidagi me'yorlar belgilangan:

1) yuridik shaxslar faqatgina ehtiyotsizlik bilan sodir etilgan jinoyatlar uchun javobgar-likka tortilishi hamda ularga nisbatan jazo qisqartirilishi ham mumkin;

2) oxirgi zaruratning asosli chegarasi-dan chiqib jinoyat sodir etilgan taqdirda, yuridik shaxsga nisbatan jazo qisqartirilishi yoki u butunlay jazodan ozod etilishi mum-kin;

3) jinoyatga suiqasd uchun yuridik shaxs-ga nisbatan tamom bo'lgan jinoyat uchun ko'zda tutilgan jazo tayinlanishi lozim bo'l-sa-da, jazo qisqartirilishi ham mumkin;

4) jinoyat sodir etilganidan so'ng yuridik shaxsning rahbariyati yoki nazorat organi to-monidan ixtiyoriy ravishda aybdor to'g'risida xabar berilgan taqdirda, yuridik shaxsga nis-batan jazo qisqartirilishi mumkin.

Tadqiqot natijalari tahlili

Ko'plab Yevropa mamlakatlarining ji-noyat huquqida yuridik shaxslarning jinoiy javobgarligi instituti tatbiq qilinganligi so'ng-gi bir necha o'n yilliklar davomida Yevropa qonunchiligi tomonidan mazkur institut-ning korporativ jinoyatchilikka qarshi kura-shishda fundamental asos sifatida tan olin-ganligidan dalolat qiladi. Xususan, Ispaniyada 2010-yildan e'tiboran "societas delinquere non potest" tamoyilining bekor qilinishi yuri-dik shaxslarning yopiq ro'yxat bilan qamrab olingan jinoyatlar (numerus clausus) uchun javobgarligini qat'iy belgilab berdi va jinoyat qonunchiligida bu masalada qat'iy burilish yasaldi deyish mumkin.

O'z navbatida, Estoniyada 2002-yilda yan-gi Jinoyat kodeksi qabul qilinishi bilan faqat-gina ma'muriy javobgarlik subyekti hisob-langan yuridik shaxslar ham qat'iy ro'yxat bilan qamrab olingan jinoyatlar subyektiga aylandi. Bunda qat'iy ro'yxat deganda, yu-ridik shaxslarning Jinoyat kodeksi Maxsus qismida qayd etilgan hollardagina tegishli jinoyat tarkiblari yuzasidan javobgarlikka tortilishi mumkin ekanligi tushuniladi. Xu-susan, bugungi kunga kelib, ushbu mam-lakatda yuridik shaxslar 133 nafar jinoyat tarkibining subyekti sanaladi. Biroq Estoni-ya qonunchiligini ham bu borada mukammal deb bo'lmaydi. Xususan, yuridik shaxsda rah-barlik vazifalarini bajaruvchi jismoniy shaxs-lar tomonidan nazoratning yo'qligi yoxud sustligi oqibatida mazkur yuridik shaxslar bo'ysunuvida bo'lgan shaxslar tomonidan so-dir etilgan jinoiy qilmishlar uchun yuqoridagi yuridik shaxslarning jinoiy javobgarligi ma-

salalari batafsil yoritilmagan bo'lib, vakolatli organlar tomonidan bu borada tushuntirish yoki sharhlar berilishi maqsadga muvofiq bo'lar edi.

Chexiya va Avstriya jinoyat qonunchiligini qiyoslar ekanmiz, mazkur ikkala mamlakatning ham yuridik shaxslar jinoiy javobgarligini belgilovchi qonun hujjatlari ko'plab o'xshash jihatlarni ifoda qilishini kuzatamiz. O'z navbatida, ular orasidagi farqli jihatlarga asosan har ikkala mamlakat qonunchiligiga muvofiq, yuridik shaxslar tomonidan sodir etilishi mumkin bo'lgan jinoiy qilmishlar ro'yxati va ularga nisbatan qo'llanishi mumkin bo'lgan jazo turlari miqdorini kiritish mumkin. Xususan, Chexiyaning 2011-yilda qabul qilinib, 2012-yil 1-yanvar sanasidan kuchga kirgan "Yuridik shaxslarning jinoiy javobgarligi to'g'risida"gi Qonunida [23] yuridik shaxslarga nisbatan tayinlanishi mumkin bo'lgan 8 xil jazo turi ko'zda tutilgan bir paytda Avstriyaning "Uyushmalarning javobgarligi to'g'risida"gi Qonunida faqatgina yagona hukm va jarima bilan cheklanilgan. Ayni vaqtda har ikkala mamlakat qonunchiligida sodir etgan jinoyati uchun mahkum qilingan yuridik shaxslarning huquqiy vorislari jinoiy javobgarligi masalalarini tartibga solish muammoli masala hisoblanadi.

Ruminiya jinoyat qonunchiligi bo'yicha barcha yuridik shaxslar ham jinoyat subyekti bo'la olmaydi. Davlat va davlat boshqaruvi organlari ham shular jumlasidandir. Davlat muassasalari esa xususiy mulkchilik predmeti bo'la olmaydigan faoliyatlarni amalga oshirish davomida sodir etiladigan jinoyatlar uchun jinoiy javobgarlikka tortilmaydi. Qonunda yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan sodir etilishi mumkin bo'lgan jinoyatlar o'rtasida aniq chegara belgilanmagan bo'lsa-da, yuridik shaxslar jinoyat subyekti sifatida o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lgan jismoniy shaxslar tomonidan sodir etiladigan jinoyatlar (misol uchun, onaning o'z chaqalog'ini o'ldirishi, jazoni ijro etish muassasasidan qochish, ko'p xotinlik va b.)

ning subyekti bo'la olmaydi. Bu borada yuridik shaxs bajaruvchi, birgalikdagi bajaruvchi, dalolatchi yoki yordamchi sifatida ishtirok etishi mumkin bo'lgan har qanday jinoyat subyekti bo'la olgani holda, boshqa shaxsning emas, balki faqat o'z faoliyatidan kelib chiqadigan jinoyatlar uchun javobgarlikka tortilishi mumkin.

Shuningdek, qator institutlar borasida dastlabki huquqiy me'yorlar o'rnata olgan Yevropa mamlakatlari qonunchiligi, xususan, jinoyat huquqi sohasidagi qonun hujjatlari jahon miqyosida ko'plab mamlakatlar qonunchiligi taraqqiyotiga o'z ta'sirini o'tkazib keltirgan sir emas. Masalan, gollandiyaliklar tomonidan XX asrning boshlarida ishlab chiqilgan Indoneziya Jinoyat kodeksi korporativ jinoiy javobgarlikni ko'zda tutmagan bo'lsa-da, keyinchalik bir qator maxsus qonun hujjatlari vositasida korporatsiyalarning aniq va cheklangan ro'yxatga muvofiq jinoiy javobgarlik subyektiga aylanishini mustahkamlovchi me'yorlar tatbiq etilgan. Biroq sud amaliyotining tahlili korporativ jinoiy javobgarlikka tortish masalasida yagona yondashuvning mavjud emasligi hamda har bir sudyaning nuqtayi nazari individual bo'lishi mumkin ekanligini ko'rsatadi. Shu o'rinda olimlar va amaliyot xodimlari tomonidan istiqbolida mamlakat Jinoyat kodeksini qayta ko'rib chiqish vaqtida bevosita ushbu kodeksga korporatsiyalarning jinoiy javobgarligiga doir me'yorlarni tatbiq etish masalasini o'rganish taklifi ilgari suriladi.

Xulosalar

Korporativ jinoiy javobgarlik yoki korporatsiyalar jinoiy javobgarligining xususiyatlaridan biri sifatida mazkur korporatsiyalarning o'z xodimlari xatti-harakatlari va, aksincha, xodimlarni korporatsiya harakatlari uchun jinoiy javobgarlikka tortish masalasi e'tiborga loyiq. Bu borada qator mamlakatlarda korporatsiyalar o'z xodimlarining qilmishi uchun faqatgina ushbu xodimlar o'z mehnat faoliyati doirasida harakat qilgan taqdirda javobgar bo'lishi bilan bir payt-

da uning xodimlari xatti-harakatlari qayd etilgan korporatsiya manfaatlarini ko'zlab amalga oshirgan holatlarni istisno qilgan holda javobgar bo'lmaydi. Xususan, AQSh jinoyat qonunchiligida fitna uyushtirish, qo'shib yuborish, tarqatib yuborish, jinoyatni yashirish va u haqida xabar bermaslik, xodimlarning jinoiy faoliyatini qasddan payqamaslik (ing. willful blindness doctrine), xodimlarning barchasi yoki bir qismining faraz qilingan huquqbuzarlikdan xabardorligi (ing. collective knowledge doctrine) singari holatlarda sud korporatsiyaga uning xodimlarining qasdi daxldorligini isbotlash orqali mazkur korporatsiyani o'z xodimlarining qilmishlari uchun javobgarlikka tortishi mumkin. Korporativ jinoiy javobgarlik va jazo tayinlash, xususan, jazoni yengillashtirish masalasi ushbu hamda yuqorida keltirilgan holatlar bilan cheklanmasligi bois mazkur maqola vositasida jazo tayinlash va uni yengillashtirish masalalarini to'liq o'rganish imkoni yo'q deb hisoblaymiz. Shunday bo'lsa-da, AQSh va boshqa mamlakatlarning bu boradagi uzoq yillik tajribasi milliy qonunchiligimizni takomillashtirish jarayonida eng qiziqarli tadqiqot obyektlaridan biri bo'lib qoladi.

Shuningdek, so'nggi yillarda Yevropa Ittifoqining jinoyat huquqiga oid deyarli barcha hujjatlari yuridik shaxslarning jinoiy qilmishlar uchun javobgarligini tatbiq qilish

talabini ilgari surib kelmoqda. Shu sababdan istiqbolda Yevropa Kengashi hamda Yevropa Ittifoqining a'zolari bo'lmish barcha mamlakatlarda mazkur toifadagi subyektlarning javobgarligi masalasi tatbiq qilinishi shubha tug'dirmaydi. Uzoqqa bormasdan, MDH ga a'zo ayrim mamlakatlar ham bu boradagi tendensiyalarga amal qilgan holda, allaqachon yuridik shaxslarning jinoiy javobgarligi institutini o'z Jinoyat kodekslariga kiritishga ulgurganligini qayd etish joiz. Albatta, mazkur mamlakatlar jinoyat qonunchiligida korporativ jinoiy javobgarlik, xususan, jazo tayinlash va uni yengillashtirish masalasida kamchiliklar yetarli bo'lib, uni takomillashtirib borish tabiiy jarayon. Yuqoridagi mamlakatlar bilan ko'p qirrali iqtisodiy aloqalarga ega bo'lgan, qator xalqaro shartnomalar imzolangan, iqtisodiyoti jadal rivojlanib borayotgan hamda Jahon Savdo Tashkilotiga a'zolik yuzasidan bosqichma-bosqich chora-tadbirlar, xususan, amaldagi qonunchilikda o'zgarishlar amalga oshirilayotgan O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksiga ham muayyan vaqt o'tgach, ushbu institutning kiritilishi muqarrar degan fikrdamiz. Albatta, mazkur institut tatbiq etilganidan so'ng biz ham tadqiqotchi sifatida yuridik shaxslarga nisbatan jazoni yengillashtirish, ya'ni jazo tayinlashning umumiy asoslari hamda yengillashtiruvchi holatlar ro'yxatini belgilash va boshqa masalalarga doir o'z takliflarimizni bildirib boramiz.

REFERENCES

1. Ginter J. Criminal Liability of Legal Persons in Estonia. *Juridica International*, 2009, vol. 16, pp. 151–156. Available at: https://www.juridicainternational.eu/public/pdf/ji_2009_1_151.pdf
2. Gorun T.H., Spulbar C., Birau R. General conditions for engaging the criminal liability of the legal persons based on penal laws and fiscal legislation. *A case study for Romania. Revista de Stiinte Politice. Revue des Sciences Politiques*, 2020, no. 67, pp. 92–102. Available at: https://www.researchgate.net/publication/344337958_General_conditions_for_engaging_the_criminal_liability_of_the_legal_persons_based_on_penal_laws_and_fiscal_legislation_A_case_study_for_Romania
3. Cuesta J.L.L. Criminal Responsibility of Legal Persons in Spanish Law. *International Review of Criminal Law*, 2013, vol. 84(1), pp. 143–179. Available at: <https://www.cairn.info/revue-internationale-de-droit-penal-2013-1-page-143.htm>

4. Uhlirova M. Criminal liability of legal persons – a comparison of Czech and Austrian legislation. *Proceedings of the Enterprise and the Competitive Environment 2014 conference (ECE 2014)*, 2014, March 6–7, Brno, Czech Republic. Available at: sciedirectassets.com
5. Jakulin V. The Criminal Liability of Legal Persons in the Republic of Slovenia. Faculty of Law, University of Ljubljana, Slovenia. Available at: <https://www.law.muni.cz/sborniky/dp08/files/pdf/trest/jakulin.pdf>
6. The Criminal Code of the Republic of Azerbaijan. Available at: https://continent-online.com/Document/?doc_id=30420353
7. The Criminal Code of the Republic of Armenia dated 2021 5 May. Available at: http://www.parliament.am/law_docs_8/27052021H0199_rus.pdf
8. The Criminal Code of the Republic of Moldova. Available at: https://continent-online.com/Document/?doc_id=30394923
9. The Criminal Code of Ukraine. Available at: https://continent-online.com/Document/?doc_id=30418109
10. The Criminal Code of Georgia. Available at: <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/16426?publication=259>
11. On Establishment of the Criminal Liability of Legal Entities in the Crimes It Indicates. The Law of Chili. 2009, No. 20393. Available at: <https://www.bcn.cl/leychile/navegar?idNorma=1008668>
12. Penal Code of Chile dated 12.11.1874. Available at: <https://www.bcn.cl/leychile/navegar?idNorma=1984%2F>
13. Erhazel S., Momodu D. Corporate Criminal Liability: Call for a New Legal Regime in Nigeria. *Journal of Law and Criminal Justice*, 2015, December, vol. 3 (2), pp. 63–72. DOI: 10.15640/jlcj.v3n2a6
14. Suleh-Yusuf M. The concepts of corporate criminal liability and willful blindness: Theoretical and applicability challenges. *International Journal of Academic Research and Development*, 2018, vol. 3 (1).
15. Guidelines Manual 2021. USA. Available at: <https://www.ussc.gov/guidelines/2021-guidelines-manual-annotated>
16. Association Responsibility Act. *Federal Law Gazette*, 2005, no. 151. Available at: <https://www.jusline.at/gesetz/vbvg>
17. Law on the Liability of Legal Entities for Criminal Offences. Republic of Serbia. *Official Gazette of the Republic of Serbia*, 2008, no. 97/08. Available at: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Mercenaries/WG/Law/Serbia/LawOnLiability.pdf>
18. Criminal Code. Republic of Serbia, Belgrade, 2019. Available at: https://www.mpravde.gov.rs/files/Criminal%20%20Code_2019.pdf
19. Law on punishment (Criminal Law). Kingdom of Norway. Available at: https://lovdata.no/dokument/NLE/lov/2005-05-20-28/KAPITTEL_1#KAPITTEL_1
20. The Criminal Code of Romania. Available at: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliuDocument/109855>
21. Penal Code of Spain. Available at: <https://www.conceptosjuridicos.com/codigo-penal/>
22. Liability of Legal Persons for Criminal Offences Act of the Republic of Slovenia, 2005. Available at: https://sherloc.unodc.org/cld/uploads/res/document/svn/liability-of-legal-persons-for-criminal-offences-act_html/Slovenia_Liability_of_Legal_Persons_for_Criminal_Offences_Act.pdf
23. Criminal liability of legal entities and proceedings against. Act 2011, No. 418. Available at: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2011-418#>